

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัย เรื่อง การศึกษากระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาพหุปัญญาของผู้เรียนวิชาวิถีธรรม วิถีไทย : กรณีศึกษานักศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) วิทยาลัยเทคนิคดอนเมือง สรุปสาระสำคัญได้ดังต่อไปนี้

5.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาและทดลองใช้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการที่พัฒนามาจากกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนามีผลต่อการพัฒนาพหุปัญญาของผู้เรียนวิชาวิถีธรรมวิถีไทย

5.2 ขอบเขตของการวิจัย

5.2.1 กลุ่มประชากรในการวิจัยเป็นนักศึกษาที่ลงทะเบียนเรียนวิชาวิถีธรรม วิถีไทย ระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ จำนวน 1 กลุ่ม โดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 45 คนที่กำลังศึกษาในภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 วิทยาลัยเทคนิคดอนเมือง

5.2.2 เนื้อหาที่ใช้ในการทดลองจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน 9 ภาค เป็นเนื้อหาในวิชาวิถีธรรม วิถีไทย เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเรียนที่ผู้วิจัยได้เขียนขึ้น ประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่

5.2.2.1 หน่วยที่ 3 วิถีธรรม : หลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา

5.2.2.2 หน่วยที่ 4 ศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

5.2.2.3 หน่วยที่ 5 การบริหารจัดการและเจริญปัญญา

5.2.2.4 หน่วยที่ 6 การเผยแผ่ศาสนา

5.2.3 ระยะเวลาที่ใช้ทดลองจัดการเรียนรู้ อยู่ระหว่างสัปดาห์ที่ 9-16 ของภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2552 รวมระยะเวลาทดลอง 8 ครั้ง ครั้งละ 2 ชั่วโมง รวมทั้งสิ้น 16 ชั่วโมง โดยทดลองในชั่วโมงปกติของการเรียนวิชาวิถีธรรม วิถีไทย และนำไปใช้จริงกับผู้เรียนซึ่งเป็นกลุ่มประชากรจำนวน 45 คน ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย และยังได้รับความเมตตาจากพระอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจากทางมหาวิทยาลัย ร่วมเป็นวิทยากรให้ความรู้ แนะนำ และฝึกปฏิบัติการให้กับผู้เรียน ระหว่างวันที่ 23 -25 กันยายน 2552

เป็นเวลา 3 วัน 2 คืน โดยบูรณาการเนื้อหาทั้ง 4 หน่วยเข้าด้วยกัน เพราะเห็นว่าเนื้อหาทั้ง 4 หน่วย มีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกัน

5.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มี 3 ชนิด คือ

5.3.1 รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน 9 ภาค ได้แก่ ภาควิชาการเข้าใจ ภาควิชาการสร้างสรรค์ ภาควิชาการรับรู้และสำนึก ภาควิชาการแนะแนว ภาควิชาการวิจารณ์ ภาควิชาการประเมินตนเอง ภาควิชาการเสริมประสบการณ์ ภาควิชาการนำเสนอ ภาควิชาการวัดและประเมินผล ซึ่งออกแบบและประยุกต์จากผลการวิจัยที่ได้มีผู้ศึกษาไว้แล้ว (รายละเอียดอ้างอิงไว้แล้วในบทที่ 2)

5.3.2 แบบบันทึกกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียนวิชาวิถีธรรม วิถีไทย ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างขึ้นตามรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน 9 ภาค ตามข้อ 5.3.1 ประกอบด้วยเนื้อหาสาระการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งผู้วิจัยได้เขียนขึ้นเป็นหนังสือเรียน สำหรับใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน จัดพิมพ์เผยแพร่โดย สำนักพิมพ์องค์การค้ำของครูสภา ประกอบด้วย 4 หน่วยการเรียนรู้ ได้แก่ หน่วยที่ 3 วิถีธรรม : หลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา หน่วยที่ 4 ศาสนพิธีและวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา หน่วยที่ 5 การบริหารจัดการและเจริญปัญญา และหน่วยที่ 6 การเผยแผ่ศาสนา

5.3.3 แบบประเมินกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียนก่อนและหลังการเรียนรู้ ประกอบด้วย

5.3.3.1 การมีส่วนร่วมและการกำหนดคติการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

5.3.3.2 กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการทั้ง 9 ภาค ได้แก่ ภาควิชาการเข้าใจ ภาควิชาการสร้างสรรค์ ภาควิชาการรับรู้และสำนึก ภาควิชาการแนะแนว ภาควิชาการวิจารณ์ ภาควิชาการประเมินตนเอง ภาควิชาการเสริมประสบการณ์ ภาควิชาการนำเสนอ ภาควิชาการวัดและประเมินผล

5.3.3.3 ด้านความฉลาดและด้านอารมณ์

ซึ่งลักษณะของแบบประเมินการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียนเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating scale) ตามแบบของลิเคอร์ท (Likert)

5.3.4 ตัวผู้วิจัยในฐานะครูผู้สอน

5.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

5.4.1 ศึกษาหลักสูตร จุดประสงค์การเรียนรู้ มาตรฐานรายวิชา และคำอธิบายรายวิชา ของวิชาวิถีธรรม วิถีไทย เนื้อหาสาระการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของวิชาวิถีธรรม วิถีไทย

รวมทั้งศึกษาแนวคิด ทฤษฎีพหุปัญญา แนวคิด ทฤษฎีกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ และแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาและหลักการวัดและประเมินผล

5.4.2 ศึกษาและออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ ซึ่งประกอบด้วย จุดประสงค์การเรียนรู้ การกำหนดกติกาเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน เนื้อหาสาระการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน 9 ภาค แบบบันทึกกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน แบบประเมินกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียนก่อนและหลังการเรียนรู้ โดยได้รับคำแนะนำจากที่ปรึกษางานวิจัย ผู้เชี่ยวชาญ ตรวจสอบเนื้อหา และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ตลอดจนเสร็จสมบูรณ์ และมั่นใจว่าผู้วิจัยสามารถนำไปจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียนได้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

5.4.3 จัดกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการตามแผนการจัดการเรียนรู้ ผู้วิจัยแบ่งขั้นตอนออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

5.4.3.1 ก่อนทดลองผู้วิจัยใช้แบบประเมินกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน ซึ่งเป็นภาควัดและประเมินผล (ภาคที่ 9) ของรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ ให้ผู้เรียนที่เป็นกลุ่มประชากรตอบ

5.4.3.2 ดำเนินการทดลองใช้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ 9 ภาค จำนวน 8 ครั้งๆ ละ 2 ชั่วโมง โดยใช้เวลาปกติในชั่วโมง ของแต่ละสัปดาห์ และในการเรียนรู้แต่ละครั้ง ผู้เรียนจะทำการบันทึกผลการเรียนรู้ลงในแบบบันทึกกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน

หลังจากเรียนจบแต่ละหน่วยการเรียนรู้แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน ซึ่งเป็นกลุ่มประชากร จำนวน 45 คน จากแหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษา ณ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ผู้วิจัยได้รับการสนับสนุนทุนวิจัย และยังได้รับความเมตตาจากพระอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจากทางมหาวิทยาลัย ร่วมเป็นวิทยากรให้ความรู้ แนะนำ และฝึกปฏิบัติการให้กับผู้เรียน ระหว่างวันที่ 23 -25 กันยายน 2552 เป็นเวลา 3 วัน 2 คืน โดยทำการบูรณาการเนื้อหาทั้ง 4 หน่วยเข้าด้วยกัน เพราะเห็นว่าเนื้อหาทั้ง 4 หน่วยมีความสอดคล้องและเชื่อมโยงกัน สามารถจัดการเรียนรู้พร้อมกันได้

5.4.3.3 หลังเสร็จสิ้นการทดลอง ผู้วิจัยใช้แบบประเมินกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการให้กับกลุ่มประชากรตอบเพื่อเก็บไว้เป็นคะแนนหลังการทดลอง โดยใช้ฉบับเดียวกันกับก่อนการทดลอง

5.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

5.5.1 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ตามแบบบันทึกกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการที่ผู้เรียนได้ทำการบันทึกในขณะเรียนรู้ประกอบด้วย 8 ภาคการเรียนรู้ คือ 1)ภาคความเข้าใจ 2)ภาคการสร้างสรรค์ 3)ภาคการรับรู้และสำนึก 4)ภาคการแนะแนว 5)ภาคการวิจารณ์ 6) ภาคการประเมินตนเอง 7) ภาคเสริมประสบการณ์ 8) ภาคการนำเสนอ

5.5.2 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ เป็นการวิเคราะห์ในภาคการวัดและประเมินผล ภาคที่ 9 เป็นการวิเคราะห์สนับสนุนภาคการเรียนรู้ทั้ง 8 ภาค การประเมินตามแบบประเมินกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียนก่อนและหลังการเรียนรู้ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ ประกอบด้วย ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน มีค่าสัมประสิทธิ์แห่งความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.92

5.6 สรุปผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเพื่อพัฒนาหุปัญญาของผู้เรียนวิชาวิถีธรรม วิถีไทย เป็นผลที่เกิดขึ้นตามศักยภาพและเชาวน์ปัญญา ด้านต่าง ๆ ที่หลากหลายของผู้เรียน ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัย แบ่งเป็น 9 ภาค ดังนี้

5.6.1 ภาคความเข้าใจ

กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการในภาคความเข้าใจนี้ ช่วยให้ผู้เรียนได้เลือกการแสดงออกได้ตรงกับความรู้ความสามารถของตน เช่น การร่วมกันศึกษาหน่วยการเรียนรู้ การใช้ความรู้ความเข้าใจมาแลกเปลี่ยนกันในกลุ่ม การมีผู้ตั้งประเด็นปัญหา การร่วมกันระดมสมองที่ผู้เรียนจะต้องนำเอาศักยภาพของตนออกมา ซึ่งจะต่างจากการที่เดิมเคยนั่งฟังครูด้านเดียว เมื่อนำมาสู่การอภิปราย ผู้เรียนจะเกิดการถ้อยแถลงทางด้านเชาวน์ปัญญาหรือศักยภาพให้เห็นซึ่งความแตกต่างกันทางเชาวน์ปัญญาของแต่ละคน อาทิ เกิดการแลกเปลี่ยนกันทางด้านความเข้าใจ ทางด้านคำศัพท์ และภาษาร่วมกัน การได้ใช้ความรู้ความจำจากเนื้อหา มาอภิปรายประเด็นปัญหา ผู้เรียนรู้จักการตั้งคำถาม ที่ก่อให้เกิดการอภิปราย แลกเปลี่ยน และการใช้เหตุผลซึ่งกันและกัน

กระบวนการเรียนรู้นี้ช่วยให้เกิดมิติสัมพันธ์เชาวน์ปัญญาด้านความเข้าใจในธรรมชาติของเพื่อนร่วมชั้นเรียนและความเข้าใจในตนเอง ความแตกฉานในด้านคำศัพท์และภาษา เป็นต้น

5.6.2 ภาคการสร้างสรรค์

ผู้เรียนเข้าใจมิติสัมพันธ์ระหว่างการถ้อยแถลงจากความรู้มาสู่การคิดที่เป็นรูปธรรม การนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาคิดเป็นแผนงาน/โครงการ นำไปสู่การปฏิบัติที่หลากหลายตามความสนใจของกลุ่ม อาทิ โครงการรณรงค์เกี่ยวกับการประชาสัมพันธ์ด้านจริยธรรม การลด ละ เลิก

อธิบายต่างๆ การทำโครงการเกี่ยวกับศิลปะ(การวาดรูป) การเล่นละคร การแต่งเพลง การนำเสนอด้วยคอมพิวเตอร์กราฟิกหรือการสร้างสรรค์ผลงานด้วยเทคโนโลยี เป็นต้น

กระบวนการเรียนรู้นี้ ผู้เรียนเกิดการบูรณาการ เป็นสหวิทยาการที่ใช้ความรู้และศักยภาพทางเชาวน์ปัญญาที่หลากหลาย ผู้เรียนแต่ละคนได้มีโอกาสใช้ความรู้ ความสามารถของตนใช้เหตุผลและตรรกะ ใช้ความสามารถทางศิลปะ ด้านการประพันธ์เรื่องราวและบทเพลง การร้องเพลง การเล่นดนตรี การวางแผนเพื่อความสำเร็จและการใช้เชาวน์ปัญญาในการแก้ปัญหาาร่วมกัน รวมทั้งการแสดงออกทางกายและการเคลื่อนไหวต่างๆ อย่างมีชีวิตชีวา ซึ่งเห็นได้จากการแสดง ออกและเอกสารการบันทึกลงในแบบบันทึกกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน

5.6.3 ภาคการรับรู้และสำนึก

การใช้เชาวน์ปัญญาในภาคการรับรู้และสำนึกของผู้เรียนเกี่ยวกับการวิเคราะห์ การตีความหมาย การประเมินการสำนึกในคุณค่า อาทิ การสำนึกในความดีงามและประสบการณ์ที่ดีในระหว่างร่วมกันปฏิบัติงาน เป็นความคุ้นเคยในด้านคุณธรรมจริยธรรม การมีน้ำใจและความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในการปฏิบัติงานในภาคการสร้างสรรค์

การสำนึกในคุณค่ายังเกิดให้เห็นได้เกี่ยวกับศิลปะ การรับรู้ทางด้านสุนทรียภาพจินตนาการที่นำไปสู่การเห็นทางเชาวน์ปัญญาและการสร้างสรรค์ออกมาเป็นผลงานต่าง ๆ ดังที่ผู้เรียนได้นำเสนอเป็นผลงาน

5.6.4 ภาคการแนะแนว

เชาวน์ปัญญาของผู้เรียนในภาคการแนะแนวเกิดขึ้นอย่างหลากหลายในระหว่างปฏิบัติการเพื่อนแนะแนวเพื่อน ครูผู้สอนให้ความรู้เพิ่มเติม เกิดการเรียนรู้แสวงหาวิธีการใหม่ๆ เกิดความพยายามในการเพิ่มพูนให้ได้มาซึ่งความรู้ การแก้ปัญหา มิติสัมพันธ์ การยอมรับซึ่งกันและกัน การยอมรับทางด้านอารมณ์และความรู้สึกซึ่งกันและกัน

5.6.5 ภาคการวิจารณ์

เชาวน์ปัญญาของผู้เรียนในภาคการวิจารณ์นี้ พิจารณาจากผลงานของผู้เรียนที่ได้จากการปฏิบัติการเรียนรู้ในภาคการสร้างสรรค์ ทำให้ผู้เรียนเกิดการรับรู้เกี่ยวกับการเปรียบเทียบผลงานคุณค่าของความเหมือน ความต่างของผลงาน คุณค่าของการสร้างสรรค์ คุณค่าของการทำงานร่วมกัน การมีน้ำใจ คุณธรรม จริยธรรม สิ่งเหล่านี้ผู้เรียนได้มีโอกาสนำมาวิจารณ์ซึ่งกันและกัน ทำให้เกิดเชาวน์ปัญญาด้านความเข้าใจตนเอง เข้าใจผู้อื่น เชาวน์ปัญญาด้านมิติสัมพันธ์ ซึ่งก็คือการเสริมสร้างให้ผู้เรียนเกิดเชาวน์ปัญญาทางด้านอารมณ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์

5.6.6 ภาคการประเมินตนเอง

พิจารณาจากการประเมินตนเอง อาศัยหลักการที่ว่า การเรียนรู้ใดๆ จะไม่เกิดประโยชน์ หากผู้เรียนไม่สามารถประเมินตนเองได้ ตนเองได้รับความรู้อะไร มีความสามารถในการปฏิบัติงานมากน้อยเพียงใด แค่ไหน อย่างไร ตนเองมีความรู้สึกกับผู้อื่นอย่างไร บทบาทหน้าที่ของตนเอง ในขณะนั้น ได้รับการยอมรับมากน้อยเพียงใด แค่ไหน อย่างไร เหล่านี้เป็นเชาว์ปัญญาที่ผู้เรียน รู้จักประเมินออกมาด้วยการพูด การวิจารณ์ตนเอง ซึ่งผู้เรียนแสดงออกด้วยเชาว์ปัญญาทางการพูด การแสดงความคิดเห็น การแสดงออก

5.6.7 ภาคเสริมประสบการณ์

พิจารณาผลจากการศึกษาค้นคว้า การใช้เทคโนโลยี มุมมองของผู้เรียนหรือวิสัยทัศน์ จากการที่สามารถนำความรู้มาเสริมการคิด การปฏิบัติการ เป็นเชาว์ปัญญาทางการสร้างสรรค์ เชาว์ปัญญาทางการเข้าใจตนเอง การเสริมประสบการณ์ที่ดีให้กับผู้เรียนก็คือ ความฉลาดทางอารมณ์ ประสบการณ์ด้านมิติสัมพันธ์ต่าง ๆ เป็นต้น

5.6.8 ภาคการนำเสนอ

เห็นได้ชัดว่าผู้เรียนมีความเข้าใจในบทบาทของตน อารมณ์ ความรู้สึก การอดทน อดกลั้น มีความสำนึกในความรับผิดชอบ เป็นเชาว์ปัญญาด้านความสัมพันธ์ การให้ความร่วมมือ การแสวงหาเทคนิควิธีการเฉพาะตน การใช้เทคโนโลยี และการใช้ภาษาและการพูด

5.6.9 ภาคการวัดและประเมินผล

ผลการวิจัยในภาคสุดท้ายนี้ เป็นการวิเคราะห์เชิงปริมาณ ประเมินกระบวนการเรียนรู้ และปฏิบัติการของผู้เรียนก่อนและหลังการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ออกแบบการประเมินให้สอดคล้องกับ แบบบันทึกกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียนทั้ง 8 ภาค และเพิ่มเติมบางประเด็นเพื่อให้ครอบคลุมตามผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมกำหนดกติกาการเรียนรู้ระหว่าง ผู้สอนกับผู้เรียน, กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ 9 ภาค และการประเมินด้านความฉลาดและ อารมณ์ ดังรายละเอียดสรุปดังนี้

5.6.9.1 การมีส่วนร่วมกำหนดกติกาการเรียนรู้ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียน ด้านการมีส่วนร่วมกำหนดกติกาการเรียนรู้ระหว่างผู้สอนกับผู้เรียน พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้นทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.24-0.69) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยสูงสุด คือ การมีส่วนร่วม (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.69) รองลงมา คือ การร่วมวิเคราะห์ประเด็นกติกา (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.56) และการแสดงความคิดเห็นสร้างความชัดเจน (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.55)

5.6.9.2 ภาคความเข้าใจ

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนภาคความเข้าใจ พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้นทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.34-0.92) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การร่วมระดมสมอง (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.92) รองลงมา คือ ความเข้าใจในการตั้งคำถาม (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.74) และการใช้เหตุผล/ความคิดโต้แย้ง/โต้ว่าที่/ขอว่าที่ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.71)

5.6.9.3 ภาคการสร้างสรรค์

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนภาคการสร้างสรรค์ พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้นทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.44-0.75) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การเรียนรู้วิธีเรียนจากการสืบค้นเอกสาร/สื่อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.75) รองลงมา คือ การใช้เทคโนโลยีปฏิบัติการสร้างสรรค์ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.69) และการวางแผนงานการปฏิบัติการในชุมชน (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.67)

5.6.9.4 ภาคการรับรู้และสำนึก

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนภาคการรับรู้และสำนึก พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้นทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.37-0.67) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การตอบสนอง/การช่วยเหลือกันและกันจากความคุ้นเคย และการซาบซึ้งในคุณค่าของผลงานที่ตนสร้างสรรค์ขึ้น (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.67) รองลงมา คือ การแก้ปัญหาและการให้ความร่วมมือกันและกัน (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.62) และความคุ้นเคยรู้จักมักคุ้นกับบุคคล/ชุมชน/สังคม (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.60)

5.6.9.5 ภาคการแนะแนว

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนภาคการแนะแนว พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้น ทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.40-0.69) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การน้อมรับคำแนะนำต่าง ๆ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.69) รองลงมา คือ การนำคำแนะนำไปปฏิบัติสร้างสรรค์ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.60) และการขอคำแนะนำจากการดำเนินงานโครงการ/การปฏิบัติการในชุมชน (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.40)

5.6.9.6 ภาคการวิจารณ์

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนภาคการวิจารณ์ พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้นทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.38-0.57) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การวิเคราะห์คุณค่าผลงาน (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.57)

รองลงมา คือ การตัดสินใจคุณค่า (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.56) และการแสดงความคิดเห็น
ความรู้สึกรู้สึกต่อผลงาน (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.45)

5.6.9.7 ภาคการประเมินตนเอง

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนภาคการประเมินตนเอง พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้นทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.45-0.74) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านบุคลิกภาพของตนเอง (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.74) รองลงมา คือ ความรู้ ความเข้าใจในการปฏิบัติงาน (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.73) และการยอมรับการประเมินของผู้สอน (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.71)

5.6.9.8 ภาคเสริมประสบการณ์

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนภาคเสริมประสบการณ์ พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้นทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.58-0.80) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การหาประสบการณ์กับสื่อ/เทคโนโลยี (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.80) รองลงมา คือ การหาประสบการณ์จากการปฏิบัติงาน/ทำงานด้านอาชีพ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.78) และการแสวงหาประสบการณ์จากบุคคล (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.69)

5.6.9.9 ภาคการนำเสนอ

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนภาคการนำเสนอ พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้นทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.57-0.75) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การนำเสนอเกี่ยวกับแผนงาน/โครงการ/ชิ้นงาน (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.75) รองลงมา คือ การนำเสนอเกี่ยวกับผลผลิต (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.65) และขั้นตอนการนำเสนอ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.60)

5.6.9.10 ภาคการวัดและประเมินผล

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนภาคการวัดและประเมินผล พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้นทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.53-0.74) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ แบบทดสอบความรู้ ความจำ ความคิด (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.74) รองลงมา คือ การประเมินผลสัมฤทธิ์ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.73) และการเรียนรู้จากที่แท้จริงในสังคม/ชุมชน (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.69)

สรุปผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนของทุกภาค

สรุปผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนของทุกภาคจากข้อ 1-10 ข้างต้น พบว่า ภาคการวัดและประเมินผล มีค่าเฉลี่ยสูงสุด (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.67) รองลงมา คือ ภาคการนำเสนอ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.63) และภาคความเข้าใจ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.61)

ผู้วิจัยได้นำผลกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียนทั้ง 9 ภาค มาประเมินสรุปการพัฒนาพหุปัญญาด้านความฉลาดและด้านอารมณ์ของผู้เรียน ดังนี้

1) ด้านความฉลาด

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนด้านความฉลาด พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้นทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.36-0.82) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การจดจำรายละเอียด (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.82) รองลงมา คือ การรับรู้สื่อความหมาย (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.73) และการปฏิบัติการ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.71)

2) ด้านอารมณ์

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังเรียนด้านอารมณ์ พบว่า ค่าเฉลี่ยสูงขึ้นทุกข้อ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยกระจายอยู่ระหว่าง 0.58-0.98) ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การนำพลังอารมณ์ ความรู้สึกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.98) รองลงมา คือ การอดทนต่อการปะทะอารมณ์ (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.95) และการเข้าถึงจิตใจผู้อื่น (ความแตกต่างของค่าเฉลี่ย = 0.89)

สรุป

ผลจากการทดลองใช้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการทั้ง 9 ภาค พบว่ากระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ 9 ภาค มีผลทำให้เกิดการพัฒนาพหุปัญญาของผู้เรียนนอกเหนือจากนั้น ยังพบว่า กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ 4 ภาค คือ ภาคความเข้าใจ ภาคการสร้างสรรค์ ภาคการรับรู้และสำนึก และภาคการประเมินตนเอง ก็มีผลอย่างเห็นได้ชัดต่อการพัฒนาทั้ง 10 ด้านของทฤษฎีพหุปัญญา ของโฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ จากผลการทดลองดังกล่าว สามารถสรุปได้ว่า กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการที่พัฒนามาจากกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา สามารถส่งผลต่อการพัฒนาพหุปัญญาของผู้เรียน ดังนั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า การวิจัยนี้ มีส่วนส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาในการนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ มาใช้เป็นทางเลือกหนึ่ง

ในการพัฒนาหุปัญญาของผู้เรียน การสร้างสรรค์ผลงาน การมีส่วนร่วมและการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง

5.7 อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยที่ค้นพบ สามารถอภิปรายผลดังนี้

5.7.1 รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน 9 ภาคที่พัฒนามาจากกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ ภาควิชาความเข้าใจ ภาควิชาการสร้างสรรค์ ภาควิชาการรับรู้และสำนึก ภาควิชาการแนะแนว ภาควิชาการวิจารณ์ ภาควิชาการประเมินตนเอง ภาควิชาเสริมประสบการณ์ ภาควิชาการนำเสนอและภาควิชาการวัดและประเมินผล ซึ่งผู้วิจัยได้นำมาใช้ในการพัฒนาหุปัญญาของผู้เรียนวิชาวิถีธรรม วิถีไทย ได้ผ่านการศึกษาและพัฒนาขึ้นอย่างเป็นระบบและมีขั้นตอน กล่าวคือ ก่อนจะพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียนนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีการจัดการศึกษา การปฏิรูปการศึกษาตามนโยบายการปฏิรูปการเรียนรู้ของกระทรวงศึกษาธิการ แนวคิดการปฏิรูปการศึกษาของการอาชีวศึกษา โครงสร้างหลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) พุทธศักราช 2545 (ฉบับปรับปรุง 2546) ศึกษาจุดประสงค์รายวิชา มาตรฐานรายวิชา คำอธิบายรายวิชา แนวคิด ทฤษฎีการเรียนรู้ ทฤษฎีเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ ทฤษฎีหุปัญญา กระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา หลักการศึกษาวิทยา (Educology) รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นำมาจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ วิชาวิถีธรรม วิถีไทย ผู้วิจัยได้นำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน 9 ภาค เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน พิจารณาให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำมาปรับปรุง แก้ไข และเมื่อผ่านการแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้ว ผู้วิจัยได้นำมาทดลองใช้กับนักศึกษา จำนวน 9 คน และผ่านการทดลองอีกครั้ง จำนวน 18 คน โดยคณะนักศึกษาที่มีผลการเรียนอ่อน ปานกลาง เก่ง เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมในการจัดการเรียนรู้ การบันทึกและประเมินการเรียนรู้ ปฏิบัติการของผู้เรียน ซึ่งผลการทดลองใช้ ได้นำมาปรับปรุง แก้ไข ข้อบกพร่อง ให้มีความสมบูรณ์ก่อนนำไปใช้จริงกับนักศึกษากลุ่มประชากร

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การศึกษาและพัฒนารูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน 9 ภาค มีการดำเนินการอย่างเป็นระบบ ครบตามขั้นตอนที่สำคัญ ผ่านกระบวนการวิเคราะห์ตามหลักการ แนวคิด ทฤษฎี ดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ได้ผ่านการตรวจสอบ แก้ไขปรับปรุงจากผู้เชี่ยวชาญและนักศึกษา ทำให้ได้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานที่ตั้งไว้

5.7.2 รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียนทั้ง 9 ภาค เมื่อนำมาพิจารณาผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน ตามหลักฐานการบันทึกตามแบบบันทึกกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน ดังที่ได้นำเสนอแล้วนั้น เห็นได้ว่าภาคต่าง ๆ ของกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ ทั้ง 9 ภาค ได้ให้ผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียน เป็นพฤติกรรมเชิงซ้อนที่ผู้เรียนได้แสดงออกอย่างหลากหลาย ทั้งด้านความฉลาดทางความคิด วิเคราะห์ สังเคราะห์ ด้านความเข้าใจ ซึ่งเห็นได้ชัดจากการที่ผู้เรียนได้นำความเข้าใจไปแสดงออกให้ได้มาซึ่งผลงานในรูปแบบต่าง ๆ รวมทั้งการใช้ความรู้ ความเข้าใจที่ดีความและประเมินค่าได้จากหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ไปใช้ในการปฏิบัติกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทำให้เกิดความร่วมมือในกระบวนการกลุ่มสำเร็จไปได้ด้วยดี ทั้งนี้ย่อมเป็นผลมาจากการผลักดันด้วยกระบวนการเรียนรู้ในภาคการรับรู้และสำนึกที่เกิดจากการปฏิบัติการ จากการใช้ความรู้ความเข้าใจที่หลากหลาย การคิด การค้นคว้า การจัดทำแผนงาน/โครงการ จนได้ผลงานออกมาเป็นที่ประจักษ์ในภาคการสร้างสรรค์ และก่อให้เกิดผลงานตามเขาวนัปัญหาที่หลากหลายของผู้เรียน ที่เกิดจากภายใต้วัตถุประสงค์เดียวกันโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีปัญหาของ โฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Gardner, 1983/2003) ที่กล่าวว่า ความฉลาดของแต่ละคนนั้นมีหลายด้าน ได้แก่ ด้านภาษา ด้านเหตุผล ด้านดนตรี ด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว ด้านภาพและมิติสัมพันธ์ ด้านมนุษยสัมพันธ์และความเป็นผู้นำ ด้านความเข้าใจตนเอง ด้านธรรมชาติ ด้านการคิดใคร่ครวญ และด้านจริยธรรม เป็นต้น ทุกคนสามารถพัฒนาตนเองได้ตามความถนัดและศักยภาพของตน ซึ่งไม่อาจวัดได้ด้วยมาตรฐานเดียว แต่ละคนมีรูปแบบการเรียนรู้และสามารถนำความฉลาดมาใช้ในการทำงานร่วมกัน เกื้อหนุนซึ่งกันและกันและสามารถเชื่อมโยงในสิ่งที่ซับซ้อนได้

ดังนั้น ผลจากการทดลองใช้รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการทั้ง 9 ภาค พบว่ากระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ 9 ภาค มีผลทำให้เกิดการพัฒนาปัญหาของผู้เรียนนอกเหนือจากนั้น ยังพบว่า กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ 4 ภาค คือ ภาคความเข้าใจ ภาคการสร้างสรรค์ ภาคการรับรู้และสำนึก และภาคการประเมินตนเอง เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่นำไปพัฒนาปัญหาของผู้เรียน ครอบคลุมการพัฒนาปัญหาทุกด้านทั้ง 10 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 เขาวนัปัญหาด้านคำศัพท์และภาษา ด้านที่ 2 เขาวนัปัญหาด้านตรรกและคณิตศาสตร์ ด้านที่ 3 เขาวนัปัญหาด้านดนตรี/จังหวะ ด้านที่ 4 เขาวนัปัญหาด้านร่างกายและการเคลื่อนไหว ด้านที่ 5 เขาวนัปัญหาด้านภาพและมิติสัมพันธ์ ด้านที่ 6 เขาวนัปัญหาด้านมนุษยสัมพันธ์ ความเป็นผู้นำ ด้านที่ 7 เขาวนัปัญหาด้านความเข้าใจตนเอง (การรู้ตน) ด้านที่ 8 เขาวนัปัญหาด้านความเข้าใจธรรมชาติ ด้านที่ 9 เขาวนัปัญหาด้านการคิดใคร่ครวญและการดำรงชีวิต และด้านที่ 10 เขาวนัปัญหาด้านจริยธรรม คุณธรรม และกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ ทั้ง 4 ภาค ถือได้ว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้หลักที่

สำคัญ สามารถผลักดันไปยังภาคการเรียนรู้อื่น ๆ จนครบทั้ง 9 ภาคได้ มีผลทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาเชาวน์ปัญญาอย่างหลากหลาย ผู้เรียนได้รับความสุขจากการเรียนรู้ เห็นได้จากการสังเกตพฤติกรรมของผู้เรียนที่มีความกระตือรือร้น และร่วมมือกันในการสร้างสรรค์ผลงานที่ตนมีส่วนเกี่ยวข้องด้วยในเชิงนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางความคิดในการเรียนรู้ เกิดเป็นนวัตกรรมและเทคโนโลยีของการเรียนรู้ที่ตนเองมีส่วนสร้างสรรค์ และรู้สึกว่าคุณค่าตนมีความสำคัญในการสร้างผลงานที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าว รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ของศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี (ม.ป.ป.) ที่กล่าวว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีศักยภาพในการเรียนรู้สูงยิ่ง การเรียนรู้ต้องเข้าใจความเป็นจริงของชีวิต เรียนรู้แล้วต้องมีความสุข ฟันทุกข์ ต้องเรียนกระบวนการคิด ไม่ใช่ท่องจำแต่เนื้อหา และยังสอดคล้องกับ แนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล (2548) ได้เรียบเรียงบทความลงในวารสารหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน ฉบับวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ.2548 เรื่อง พุทธศาสนากับกระบวนการทางปัญญา กล่าวคือ กระบวนการทางปัญญานั้นจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่ถูกต้อง ซึ่งได้แบ่งกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา เป็น 3 ขั้นตอน คือ

1) การรับรู้ ได้แก่ การเสวนาสัตบุรุษ และการฟังสัทธรรม เรียกปัญญาที่เกิดจากการรับรู้จากการฟังและการอ่านว่า **สุตมยปัญญา**

2) การคิด ได้แก่ โยนิโสมนสิการ เรียกปัญญาที่เกิดจากการคิดว่า **จินตมยปัญญา**

3) การปฏิบัติ ได้แก่ ธรรมานุธรรมปฏิบัติ เรียกปัญญาที่เกิดจากการปฏิบัติว่า

ภาวนามยปัญญา

ฉะนั้น ผลที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการทั้ง 9 ภาคนี้ จึงเป็นที่ประจักษ์ชัดว่า

1) ผู้เรียนได้แสดงออกซึ่งศักยภาพและความถนัดของตนหรือเชาวน์ปัญญาของตนเอง ด้วยการผลักดันศักยภาพและความถนัดของตนออกมาให้เห็นโดยชัดแจ้ง

2) ผู้เรียนได้รับการผลักดันศักยภาพและเชาวน์ปัญญาที่ตนถนัด ออกมาเป็นผลงาน ในภาพรวมของแต่ละคนซึ่งแตกต่างกันภายใต้จุดประสงค์เดียวกัน เป็นความฉลาดทั้งทางด้านความฉลาดทางอารมณ์ที่หลากหลาย ทางด้านการปฏิบัติการที่หลากหลาย ทางด้านความรู้ความเข้าใจที่หลากหลาย เป็นต้น

3) ผู้เรียนมีศักยภาพที่สำคัญที่สุดก็คือ การประเมินและตัดสินคุณค่า อีกทั้งการรู้เลือกคุณค่าที่เหมาะสมกับตนเอง ตามที่เห็นปรากฏหลักฐานได้ชัดเจนจากการบันทึกของผู้เรียนในภาคการประเมินตนเอง อันเป็นความรู้เชิงคุณค่าที่ผู้เรียนได้รับการเพิ่มเติม จากความรู้ที่เป็นคุณภาพ

ในภาคการสร้างสรรค์ และความรู้ที่เป็นเชิงปริมาณในภาคความเข้าใจ ซึ่งหลักการที่กล่าวมานี้ ถือได้ว่าเป็นการเสริมสร้างผู้เรียนได้อย่างแท้จริง

5.7.3 การประเมินกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียนก่อนและหลังการปฏิบัติการเรียนรู้ ซึ่งเป็นส่วนของภาคการวัดและประเมินผล นำเสนอเป็นตัวเลขเชิงปริมาณ ครอบคลุมรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ 9 ภาค แบบบันทึกกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ เนื้อหาตามหน่วยการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นการประเมินกระบวนการเรียนรู้และการปฏิบัติของผู้เรียนก่อนและหลังการปฏิบัติการเรียนรู้ ประกอบด้วย

(1) การมีส่วนร่วมและการกำหนดคติการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างผู้เรียนผู้สอน

(2) กระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการทั้ง 9 ภาค ได้แก่ ภาคความเข้าใจ ภาคการสร้างสรรค์ ภาคการรับรู้และสำนึก ภาคการแนะแนว ภาคการวิจารณ์ ภาคการประเมินตนเอง ภาคเสริมประสบการณ์ ภาคการนำเสนอ ภาคการวัดและประเมินผล และเพื่อเป็นการสนับสนุนการประเมินกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียนทั้ง 9 ภาค ผู้วิจัยได้นำผลการประเมินมาสรุปเพื่อให้เห็นภาพการพัฒนาพหุปัญญาด้านความฉลาดและด้านอารมณ์ของผู้เรียน

ผลการเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยก่อนและหลังการเรียนรู้ พบว่า ค่าเฉลี่ยหลังการเรียนรู้ของผู้เรียนสูงขึ้นทุกข้อ ซึ่งสอดคล้องกับ ทฤษฎีพหุปัญญาของโฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Gardner, 1983/2003) และแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาของศาสตราจารย์ นายแพทย์ประเวศ วะสี (ม.ป.ป.) และพระไพศาล วิสาโล (2548) ตามที่ได้อภิปรายผลไว้แล้วในข้อ 5.7.2 ด้านความฉลาดและด้านอารมณ์ของผู้เรียน พบว่า ข้อที่มีความแตกต่างของค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การนำพลังอารมณ์ ความรู้สึกมาใช้ให้เกิดประโยชน์ รองลงมา คือ การอดทนต่อการปะทะอารมณ์ และการเข้าถึงจิตใจผู้อื่นนั้น ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพหุปัญญาของโฮเวิร์ด การ์ดเนอร์ (Gardner, 1983/2003) ในด้านมนุษยสัมพันธ์ และด้านจริยธรรม แต่สิ่งที่เห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ ด้านความฉลาดและด้านอารมณ์ของผู้เรียน สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ที่ว่าด้วยสติสัมปชัญญะ ขันติโสรัจจะ และสังกหวัตถุ ซึ่งชี้ให้เห็นว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เรียนรู้ความจริงของชีวิต ตามผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนจากงานวิจัยนี้

ด้วยหลักการอภิปรายผลดังที่กล่าวมา จะเห็นว่าผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนในครั้งนี้ เป็นไปตามหลักการทฤษฎีที่ผู้วิจัยได้เรียบเรียงนำเสนอไว้ในบทที่ 2 โดยเฉพาะทฤษฎีที่ว่าด้วยหลักการศึกษาวិทยา ทฤษฎีพหุปัญญา และแนวคิดกระบวนการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนา ซึ่งแนวคิด ทฤษฎีดังกล่าวนี้ มีความสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนรู้ทั้ง 9 ภาค ดังปรากฏตามผลที่เกิดขึ้นกับผู้เรียนโดยประจักษ์แล้ว เห็นผลได้ชัดว่าทั้งพฤติกรรมผู้เรียนกับหลักการแห่งทฤษฎีมีความสัมพันธ์กันเป็นอย่างยิ่ง ดังข้อเสนอแนะจากบรรดาผู้สังเกตการณ์ตามที่ผู้วิจัยนำมาเสนอไว้ในภาคผนวก จ

5.8 ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 ส่วน คือ ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

5.8.1 ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้

5.8.1.1 ผู้สอนควรให้ความสำคัญกับผู้เรียนทางด้านศักยภาพและความถนัดของผู้เรียนอย่างแท้จริง

5.8.1.2 ผู้สอนควรออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปตามรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการของผู้เรียน และให้ความสำคัญในการร่วมกันกำหนดข้อตกลงระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน

5.8.1.3 ผู้สอนควรศึกษาและเข้าใจในการแปลงแผนการจัดการเรียนรู้ไปสู่การปฏิบัติอย่างแท้จริงตามรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ ทั้ง 9 ภาค ทั้งนี้เพื่อให้ผู้เรียนได้เลือกแสดงออกตามที่ตนถนัด ภายใต้วัตถุประสงค์และเนื้อหาสาระการเรียนรู้เดียวกัน

5.8.1.4 ผู้สอนควรติดตามพฤติกรรมผู้เรียนอย่างใกล้ชิด และตรวจผลการบันทึกการปฏิบัติการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำผลการบันทึกกระบวนการเรียนรู้ที่ดีนำไปสู่การขยายกิจกรรมและการเรียนรู้ที่จักให้เกิดประสบการณ์ใหม่แก่ผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง

5.8.1.5 ผู้สอนควรจัดกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการที่หลากหลาย เชื่อมโยงระหว่างกระบวนการเรียนรู้กับโลกที่เป็นจริงเข้าด้วยกัน เพื่อให้ผู้เรียนถ่ายโยงระหว่างความรู้กับบริบทของความเป็นจริงให้รับรู้ได้ว่าเป็นหนึ่งเดียวกัน

5.8.1.6 ผู้สอนควรให้ความสำคัญกับความรู้สึของผู้เรียนที่ว่า ผู้เรียนเกิดความสุขจากการใช้ศักยภาพที่ตนเองได้แสดงออกในการค้นพบสิ่งใหม่ ๆ ในรูปของนวัตกรรมที่ดี เทคโนโลยีที่ดี หรือในรูปของผลงานจากการศึกษาค้นคว้า

5.8.1.7 การจัดการเรียนรู้ตามกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ ผู้สอนจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเลือกที่จะนำเสนอในสิ่งที่ตนต้องการศึกษาได้อย่างอิสระ ผู้สอนควรคำนึงว่ากระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการนี้เป็นเสมือนสนามการเรียนรู้ของผู้เรียน

5.8.1.8 ควรเปิดโอกาสให้เกิดการขยายผลในการนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการไปใช้ในการจัดการเรียนรู้เพื่อให้สอดคล้องกับโลกที่เป็นจริงและเหมาะสมกับสถานการณ์ในปัจจุบัน

5.8.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

5.8.2.1 ควรศึกษาถึงวิธีการที่จะนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ให้เกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพอย่างกว้างขวาง เช่น ในรายวิชาอื่น และต่างระดับชั้น

5.8.2.2 ควรศึกษาทัศนคติของผู้สอนถึงข้อจำกัดหรือมุมมองที่เป็นปัญหาในการที่จะนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน

5.8.2.3 ควรศึกษาถึงองค์ประกอบที่เป็นปัญหาและอุปสรรคในการนำรูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการไปใช้ในการจัดการเรียนรู้ให้กับผู้เรียน เช่น ทัศนคติของผู้สอน ความเคยชินของผู้สอนกับวิธีการสอนแบบเดิม ความเหมาะสมกับคาบเวลาเรียน ความสอดคล้องกับหลักสูตร การบริหารจัดการในสถานศึกษา เป็นต้น

5.8.2.4 ควรนำข้อค้นพบจากผลงานวิจัย ที่พบว่า รูปแบบกระบวนการเรียนรู้และปฏิบัติการ 4 ภาค ครอบคลุมการพัฒนาหุปัญญาของผู้เรียนทุกด้าน นำไปศึกษาทดลองกับผู้เรียนอีกครั้งในครั้งต่อไป